

KAMERY NASOBNE A UŻYCIE SIŁY W TRAKCIE ZATRZYMANIA. WYNIKI BADAŃ AKTOWYCH*

Zuzanna Ganczewska

Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Polska

ORCID: 0009-0008-0344-8245

e-mail: zu.ganczewska@gmail.com

Marta Prus

ORCID: 0009-0004-7211-9243

e-mail: mj.prus@student.uw.edu.pl

Streszczenie:

W ostatnich latach stopniowo w policji wprowadzane są kamery nasobne. Przyczynić się mają one zarówno do zapobiegania przypadkom nadużycia uprawnień przez funkcjonariuszy, jak i występowania agresji wobec nich skierowanej. Mają również pozwolić na dostarczenie wartościowego materiału dowodowego i zapobiegać bezpodstawnym skargom. Obecny stan wiedzy co do ich skuteczności nie jest jednak rozstrzygający. Brak także badań analizujących sytuację w Polsce czy w państwach regionu. W ramach pracy prowadzono badania aktowe, których celem było zbadanie wpływu kamer na przebieg zatrzymania i agresję ze strony funkcjonariuszy oraz osoby zatrzymanej, jak i możliwości ich wykorzystania przez wymiar sprawiedliwości. Badane sprawy z sądów rejonowych apelacji warszawskiej odnosiły się do zażaleń na zatrzymanie oraz nieprzestrzeganie przepisów epidemicznych.

Słowa kluczowe:

kamery nasobne, policja, prawa człowieka, zatrzymania

* Artykuł powstał w wyniku realizacji projektu badawczego Kamery nasobne w pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości (nr 2021/41/B/HS5/02988), finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach konkursu OPUS 21, kierowanego przez dr. hab. Pawła Waszkiewicza, profesora uczelni. W pracach na tym etapie projektu uczestniczyli: Bartłomiej Andruchów, Marta Banach, Daria Drozda, Jakub Czarnecki, Zuzanna Ganczewska, Andrzej Janiszewski, Gabriela Jost, Kacper Kisiel, Bartosz Kurzec, Aleksandra Osińska, Marta Prus, Izabela Sienicka, Marcin Słysz, Mikołaj Trusiński, Aleksandra Wasilewska, Agnieszka Wudarczyk, Zuzanna Zaborska. Ilekroć w dalszej części mowa o badaniach, na których oparty jest niniejszy tekst, tylekroć określenie odnosi się do badań prowadzonych z tą grupą. Podstawą do przygotowania niniejszej publikacji była praca magisterska opracowana przez autorki pod tożsamym tytułem, przygotowana pod kierunkiem dr. hab. Pawła Waszkiewicza, profesora uczelni, obroniona na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego w 2023 r. Autorki dziękują promotorowi za wszelkie uwagi.

Body-worn cameras and the use of force during arrest. Results of case file analysis

Summary:

In recent years, body-worn cameras have been increasingly adopted in the police departments. Their use is expected to help prevent both abuse of authority and the prevalence of aggression targeted against officers. They are also supposed to facilitate quality evidence gathering or reduce the number of unfounded complaints. However, the current state of knowledge on their effectiveness is inconclusive; there is also a lack of research on their use in Poland and other countries in the region. Within the framework of the research, a case file study was conducted, aiming at studying the potential of body-worn cameras in the context of arrest and aggressive behaviors of both officers and the arrestees. Also covered was the use of cameras in the context of the court proceedings. The research was based on an analysis of case files from district courts subordinate to the Warsaw Court of Appeals and focused on the cases of arrest complaints and the failure to comply with epidemic regulations.

Keywords:

body-worn cameras, police, human rights, arrest

1. Wprowadzenie

W 2019 r. Sąd Rejonowy dla Wrocławia-Śródmieścia uznał funkcjonariuszy policji winnych przekroczenia uprawnień i znęcania się, polegającego na rażeniu paralizatorem skutego kajdankami Igora Stachowiaka¹ – zdarzenie zarejestrowała kamera paralizatora². W 2020 r. amerykański policjant został zwolniony ze służby, a później skazany za spowodowanie śmierci George’a Floyda, wobec którego podejmował interwencję³. Nagrania świadków, ukazujące funkcjonariusza dociskającego do ziemi szyję mężczyzny⁴, doprowadziły do masowych protestów⁵. Udostępniane nagrania interwencji niejednokrotnie budziły na nowo dyskusję o potrzebie zmian w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej przez policję⁶. Zyskując rozgłos dzięki zarejestrowaniu i publikacji, sprawy te wywoływać mogą jednocześnie pytanie o liczbę przypadków, które ze względu na brak świadków i ograniczone możliwości dowodowe nie pozwolą na dostrzeżenie potencjalnie systemowych problemów czy pociągnięcie do odpowiedzialności funkcjonariuszy.

1 J. Harlukowicz, *Policjanci skazani za znęcanie nad Igorem Stachowiakiem już w więzieniach*, <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,25877434,policjanci-skazani-za-znecanie-nad-igorem-stachowiakiem-juz.html> [dostęp: 7.01.2025]. Zob. również M. Mikowski, *SN utrzymał wyroki dla policjantów w sprawie śmierci Igora Stachowiaka*, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/9283373,sn-utrzymal-wyroki-dla-policjantow-w-sprawie-smierci-igora-stachowiaka.html> [dostęp: 7.01.2025].

2 W. Bojanowski, *Śmierć w komisariacie. Reportaż „Superwizjera”*, <https://tvn24.pl/polska/smierc-igora-stachowiaka-w-komisariacie-zobacz-reportaz-superwizjera-ra741647-ls2506787> [dostęp: 8.01.2025].

3 E. Bowman, *Minneapolis Reacts to Chauvin Sentence with Fury and Hope*, <https://www.npr.org/sections/trial-over-killing-of-george-floyd/2021/06/25/1010384150/minneapolis-reacts-to-chauvin-sentence-with-fury-and-hope> [dostęp: 8.01.2025].

4 T. Arango, N. Bogel-Burroughs, A.D.S. Burch, M. Cramer, J. Eligon, M. Fernandez, C. Hauser, N. MacFarquhar, K. Opam, D.B. Taylor, L. Tompkins, N. Vigdor, *How George Floyd Died, and What Happened Next*, <https://www.nytimes.com/article/george-floyd.html> [dostęp: 31.07.2022].

5 R. Hatzipanagos, M. Liu, K. Vongkiatjorn, *‘Not Enough has Happened’: Protesters Reflect on What has Changed – and What hasn’t*, <https://www.washingtonpost.com/nation/interactive/2021/george-floyd-protests-blm-impact/> [dostęp: 31.07.2022].

6 Zob. m.in. J. Urbańska-Jaworska, *Policjanci w Lubinie w czterech obezwładniali agresywnego mężczyznę. Zatrzymywany nie żyje*, <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,27423011,policjanci-w-lubinie-w-czterech-obezwladniali-mezczyzne-zatrzymywany.html> [dostęp: 31.07.2022]; A. Johnson, *Protesters Block Chicago Streets Over Video of Laquan McDonald’s Killing*, <https://www.nbcnews.com/news/us-news/video-laquan-mcdonalds-killing-be-released-chicago-braces-protests-n469171> [dostęp: 31.07.2022]; *‘I can’t Breathe’: Eric Garner Put in Chokehold by NYPD Officer – Video*, <https://www.theguardian.com/us-news/video/2014/dec/04/i-cant-breathe-eric-garner-chokehold-death-video> [dostęp: 31.07.2022].

Przeświadczenie o prewencyjnej (a gdy ta zawiedzie – dowodowej) funkcji nagrywania⁷ działań funkcjonariuszy nie jest nowe. Postulat, by nagrywanie przesłuchań stało się stałą praktyką, podnoszony jest od dawna⁸. Podobne argumenty podnoszone były za obecnością kamer w radiowozach⁹. Kamery nasobne, wprowadzane na coraz większą skalę również w Polsce¹⁰, mają jednak nie tylko chronić obywateli przed nadużyciami ze strony policjantów, lecz także samych policjantów przed agresją i nieuzasadnionymi skargami¹¹. Ich spodziewana skuteczność ma być oparta na świadomości bycia obserwowanym przez uczestników czynności¹².

Jednocześnie, choć pierwsze pilotaże kamer prowadzone były jeszcze w latach 2005–2006 w Wielkiej Brytanii¹³, a efekty wprowadzania niejednokrotnie były przedmiotem badań, trudno mówić o jednoznacznych dowodach na ich skuteczność. W Polsce kamery nasobne wprowadzone zostały stosunkowo niedawno, a ich liczba nie była tak znaczna¹⁴. Brakuje więc badań analizujących praktykę ich stosowania. W szczególności brakuje badań odnoszących się do skuteczności opisywanej technologii w zakresie prewencji nieprawidłowego użycia siły w polskich realiach (czy – szerzej – w regionie Europy Środkowo-Wschodniej) przez osoby biorące udział w policyjnej interwencji.

2. Stan wiedzy

Z wprowadzeniem kamer wiązane były duże nadzieje. Badani funkcjonariusze wyrażali przekonanie, że nagrania będą stanowić wsparcie w ramach postępowania dowodowego¹⁵. Niektórzy również spodziewali się poprawy bezpieczeństwa osobistego na służbie w związku z lepszą współpracą z obywatelami¹⁶. Opinia publiczna oczekiwała z kolei profesjonalizmu¹⁷ i ogólnej poprawy zachowania policjantów¹⁸, podczas gdy osoby, które miały wcześniejsze doświadczenia z policją, spodziewały się sprawiedliwszego postępowania, spadku agresji i rzadszego nadużywania siły¹⁹. Zwracano również uwagę, że wpłynie to pozytywnie na transparentność

7 G.R. Brown, *Police Body-Worn Cameras in Canadian Context: Policing's New Visibility and Today's Expectations for Police Accountability*, [w:] B.C. Newell (red.), *Police on Camera. Surveillance, Privacy, and Police Accountability*, Routledge, Nowy Jork 2021, s. 136–137.

8 Zob. m.in. raport Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur Theo van Boven dla Komisji Praw Człowieka ONZ z 17 grudnia 2002 r., E/CN.4/2003/68, § 26.g; CPT, *Preventing police torture and other forms of ill-treatment – reflections on good practices and emerging approaches*, CPT/Inf (2019) 9-part, § 81.

9 S.W. Stoughton, *Police Body-Worn Cameras*, „North Carolina Law Review” 2018, t. 5, nr 96, s. 1372–1378.

10 Zob. np. Komendant główny policji poinformował w trakcie posiedzenia sejmowej Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych nr 139 21 lipca 2022 r., że „celem jest (...), żeby do końca 2023 r. każdy patrol wychodzący do służby dysponował co najmniej jedną kamerą nasobną” – Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych nr 139 z 21 lipca 2022 r., <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/biuletyn.xsp?sknr=ASW-139> [dostęp: 4.05.2023].

11 T. Zólcia, *Kamery uspokajają obywateli i chronią funkcjonariuszy przed pomówieniami*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1125838,pilotazowy-program-uzywania-kamer-nasobnych.html> [dostęp: 31.07.2022].

12 R. Wasiak, *Kryminalistyczno-prawna problematyka wprowadzenia do użytku nasobnych kamer video w Policji – w ujęciu porównawczym*, Warszawa 2019, s. 31; D. Henstock, B. Ariel, *Testing the Effects of Police Body-Worn Cameras on Use of Force During Arrests: A Randomised Controlled Trial in a Large British Police Force*, „European Journal of Criminology” 2017, t. 6, nr 14, s. 726.

13 M. Goodall, *Guidance for the Police Use of Body-Worn Video Devices*, Police and Crime Standards Directorate, Londyn 2007, s. 30.

14 Zgodnie z danymi udostępnionymi w trybie dostępu do informacji publicznej przez komendy wojewódzkie i podlegające Komendzie Stołecznej Policji komendy rejonowe i powiatowe w maju 2022 r. policja dysponowała 5957 kamerami, z czego 645 posiadała stołeczna policja.

15 J. Clare, D. Henstock, C. McComb, R. Newland, G.C. Barnes, M. Lee, E. Taylor, *Police, Public, and Arrestee Perceptions of Body-Worn Video: A Single Jurisdictional Multiple-Perspective Analysis*, „Criminal Justice Review” 2019, t. 3, nr 44, s. 310; R. Wasiak, *Kryminalistyczno-prawna problematyka...*, s. 201.

16 R. Wasiak, *Kryminalistyczno-prawna problematyka...*, s. 202. Por. M. Sydes, S. Dodd, E. Antrobus, *Body Cameras Behind Bars: Exploring Correctional Officers Safety with Body-Worn Cameras*, „Criminology & Criminal Justice” 2022, t. 2, nr 22, s. 335.

17 J. Clare, D. Henstock, C. McComb, R. Newland, G.C. Barnes, M. Lee, E. Taylor, *Police, Public, and Arrestee...*, s. 313.

18 M. Crow, V.J. Crichlow, J.A. Snyder, J. Smykla, *Community Perceptions of Police Body-Worn Cameras. The Impact on Fairness, Performance and Privacy*, „Criminal Justice and Behavior” 2017, t. 4, nr 44, s. 604.

19 J. Clare, D. Henstock, C. McComb, R. Newland, G.C. Barnes, M. Lee, E. Taylor, *Police, Public and Arrestee...*, dz. cyt.

działania policjantów²⁰, a co za tym idzie – mniejszą agresję uczestników interwencji²¹. Również Najwyższa Izba Kontroli²² zwracała uwagę, że są to „narzędzia zapewniające skuteczny nadzór i weryfikację prawidłowości prowadzenia działań przez funkcjonariuszy”²³. Zasadność ich wprowadzenia zdaje się sugerować m.in. Europejski Komitet do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu. Podkreślał on, że „osoby pozbawione wolności przez policję w Polsce w dalszym ciągu narażone są na niewłaściwe traktowanie, w szczególności w trakcie zatrzymania”²⁴. Również Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur podnosił na podstawie wizytacji na komisariatach, że „ryzyko znęcania się nad osobami zatrzymanymi przez funkcjonariuszy Policji jest bardzo duże”²⁵. Najwyższa Izba Kontroli zwracała uwagę na „niedomagania w systemie szkolenia”²⁶, w tym w odniesieniu do taktyki i technik interwencji, stosowania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej²⁷; zasygnalizowała również problem z niezasadnymi zatrzymaniami²⁸. Z danych Biura Spraw Wewnętrznych Policji wynika, że w latach 2019–2021 zarzuty popełnienia przestępstw związanych z przemocą na służbie przedstawiono 84 funkcjonariuszom²⁹. Wyniki badań sugerują jednak, że liczba przypadków może być wyższa³⁰. Nie bez znaczenia jest również nieujęta w statystykach tzw. ciemna liczba przestępstw, która jest szczególnie istotna, gdy mowa o nadużyciach funkcjonariuszy³¹.

Dotychczas prowadzone badania nie pozwalają jeszcze na definitywne rozstrzygnięcie o skuteczności kamer w zakresie redukcji nadmiernego użycia siły przez funkcjonariuszy i występowania analogicznego skutku w odniesieniu do agresji obywateli³². Niektóre wskazują na ich pozytywny wpływ³³, choć ogólny

20 M. Lee, E. Taylor, M. Willis, *Being Held to Account: Detainees Perceptions of Police Body-Worn Cameras*, „Australian & New Zealand Journal of Criminology” 2019, t. 2, nr 52, s. 182.

21 Tamże, s. 185.

22 Dalej również jako NIK.

23 Przygotowanie wybranych podmiotów do realizacji zadań na rzecz zapewnienia porządku publicznego z wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego. Informacja o wynikach kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2022, s. 9.

24 Raport dla Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z wizyty Europejskiego Komitetu do spraw zapobiegania torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (CPT) przeprowadzonej w Polsce w dniach 9–16 września 2020 r., CPT/Inf (2020) 31, § 17, tłumaczenie własne. Zob. również § 9, gdzie CPT odnotowuje fakt wyposażania funkcjonariuszy w kamery nasobne. Podobnie zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w dniach 9–18 lipca 2018 r.; zalecenia i uwagi skierowane do państwa-strony, CAT/OP/POL/ROSP/1, § 44. SPT zarekomendowało również korzystanie z kamer nasobnych przez policjantów w celu zapobiegania niewłaściwemu traktowaniu, tamże, § 47.

25 M. Żłobek, R. Kulas, *Policyjne miejsca zatrzymań*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” 2021, nr 2, s. 45. Na praktykę nadmiernego stosowania środków przymusu KMPT zwracał również uwagę w raporcie z 2021 r.: A. Osńska, *Policyjne miejsca zatrzymań*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” 2022, nr 2, s. 65–69.

26 Przygotowanie wybranych podmiotów..., dz. cyt.

27 Tamże, s. 35–37.

28 Tamże, s. 10. Na marginesie odnotować warto, że w przypadku zatrzymań przeprowadzonych w trakcie protestów w nocy z 7 na 8 sierpnia 2020 r. odsetek uwzględnionych zażeń na zatrzymanie wynosił 97% – zob. A. Sukiennik, Kolektyw Szpila, *Rok po tęczowej nocy. Raport podsumowujący zatrzymanie z 7 sierpnia 2020*, Kolektyw Szpila, Warszawa 2021, s. 7, https://szpila.blackblogs.org/wp-content/uploads/sites/1590/2021/08/Raport-Rok-po-T%C4%99czowej-Nocy_kompresja.pdf [dostęp: 30.07.2022].

29 Informacja o działalności Biura Spraw Wewnętrznych Policji w 2020 r., Biuro Spraw Wewnętrznych Policji, Warszawa 2021, s. 4; Informacja o działalności Biura Spraw Wewnętrznych Policji w 2021 r., Biuro Spraw Wewnętrznych Policji, Warszawa 2022, s. 4.

30 Badanie dotyczące problemu występowania w Policji agresji skierowanej przeciwko osobom spoza Policji, z którymi funkcjonariusz ma kontakt w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2015, s. 5, <https://oko.press/images/2018/04/Raport-MSWiA-policja.pdf> [dostęp: 8.01.2025].

31 M. Dziedzic, *Przestępstwo tortur w Polsce. Analiza prawomocnych wyroków dotyczących przestępstw z art. 231, 246 oraz 247 Kodeksu karnego*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2021, s. 12, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Tortury_w_Polsce_Raport_KMPT_lipiec_2021.pdf [dostęp: 17.12.2022].

32 C. Backman, C. Hansen Löfstrand, *Representations of Policing Problems and Body-Worn Cameras in Existing Research*, „International Criminal Justice Review” 2022, t. 3, nr 32, s. 277; S. Choi, N.D. Michalski, J.A. Snyder, *The „Civilizing” Effect of Body Worn Cameras on Police-Civilian Interactions: Examining the Current Evidence, Potential Moderators and Methodological Limitations*, „Criminal Justice Review” 2022, t. 48, nr 1, s. 5.

33 T.I.C. Cubitt, R. Lesic, G.L. Myers, R. Corry, *Body-Worn Video: A Systematic Review of Literature*, „Australian & New Zealand Journal of Criminology” 2017, t. 50, nr 3, s. 392. M. Demir, R. Apel, A.A. Braga, R.K. Brunson, B. Ariel, *Body Worn Cameras, Procedural Justice, and Police Legitimacy: A Controlled Experimental Evaluation of Traffic Stops*, „Justice Quarterly” 2020, t. 37, nr 1, s. 72.

obraz jest w najlepszym przypadku złożony³⁴. Obserwowano znaczący spadek liczby przypadków użycia siły czy liczby skarg³⁵. Odnotowano także rozszerzenie się pozytywnego wpływu kamer w odniesieniu do funkcjonariuszy, którzy nie zostali w nie wyposażeni³⁶; pojawiały się również wnioski o możliwościach poprawy współpracy z obywatelami³⁷.

Jednak nie wszystkie badania dowodzą skuteczności kamer nasobnych. W jednym z badań, pomimo ogólnego spadku użycia środków przymusu bezpośredniego, tendencja dotycząca użycia kajdanek była odwrotna³⁸. Kolejne wskazywały na ogólny wzrost liczby przypadków użycia siły³⁹ lub długofalowo na brak wpływu w tym zakresie, nawet jeśli liczba skarg spadła⁴⁰. W innym badaniu pojawił się wniosek, że wraz z wprowadzeniem kamer zwiększeniu uległa liczba zgłoszonych przypadków napaści na funkcjonariuszy⁴¹ (choć obecne są też badania wskazujące na przeciwny skutek⁴²). Pojawiają się również obawy, że policjanci będą wykorzystywać wiarygodność kamery i pewną władzę nad jej włączeniem⁴³. Podkreślano, że wyposażenie funkcjonariuszy w kamery może mieć ograniczoną skuteczność, jeśli w kluczowym momencie pozostaną one wyłączane lub będą skierowane w drugą stronę⁴⁴. Inne badania nie wykazywały statystycznie istotnych różnic po wprowadzeniu kamer⁴⁵. Krytyczne uwagi formułowane były natomiast względem metodologii⁴⁶ i oceny wyników części badań, w tym w odniesieniu do oceny spadku częstotliwości użycia siły⁴⁷ (choć same obawy przed zaniechaniem interwencji nie znalazły potwierdzenia⁴⁸). Kwestionowano także opieranie się na liczbie skarg. Jeśli kamery doprowadzą do jej spadku, to może to wynikać ze spadku liczby skarg bezpodstawnych, nie spadku liczby przypadków nadużycia siły⁴⁹. Zwracano także uwagę na kwestie związane z prywatnością⁵⁰ i na potencjalny efekt mrozący

34 C. Lum, M. Stoltz, C.S. Koper, J.A. Scherer, *Research on Body-Worn Cameras. What we Know, What we Need to Know*, „Criminology & Public Policy” 2019, nr 18, s. 110; W.M. Koslicki, D.A. Makin, D. Willits, *When No One is Watching: Evaluating the Impact of Body-Worn Cameras on Use of Force Incidents*, „Policing and Society” 2020, t. 5, nr 30, s. 577; M.D. White, A. Malm, *The Challenges and Limitations of Body-Worn Cameras*, [w:] M.D. White, A. Malm (red.), *Cops, Cameras and Crisis: The Potentials and Perils of Police Body-Worn Cameras*, New York University Press, Nowy Jork 2020, s. 73–75.

35 B. Ariel, W.A. Farrar, A. Sutherland, *The Effect of Police Body-Worn Cameras on Use of Force and Citizens' Complaints Against the Police: A Randomized Controlled Trial*, „Journal of Quantitative Criminology” 2015, t. 31, nr 3, s. 524.

36 Przykładowo w odniesieniu do redukcji liczby skarg – zob. B. Ariel, A. Sutherland, D. Henstock, J. Young, P. Drover, J. Sykes, S. Megicks, R. Henderson, „Contagious Accountability”: *A Global Multisite Randomized Controlled Trial on the Effect of Police Body-Worn Cameras on Citizens Complaints Against the Police*, „Criminal Justice and Behaviour” 2016, t. 44, nr 2, s. 306.

37 B. Ariel, *Increasing Cooperation with the Police Using Body Worn Cameras*, „Police Quarterly” 2016, t. 19, nr 3, s. 351–352. Zob. również M. Demir, A. Kule, *The Effect of Body-Worn Cameras on Satisfaction and General Perceptions of Police: Findings from a Quasi-Randomized Controlled Trial*, „European Journal of Criminology” 2022, t. 19, nr 4, s. 575.

38 B. Ariel, D. Henstock, *Testing the Effects...*, s. 738–739.

39 H.M. Boehme, C. Schnell, *Why Did the Use of Force Go Up? Investigating the Unexpected Impact of a Body-Worn Camera Program on a Use of Force Time Series*, „Journal of Criminal Justice” 2022, nr 82, s. 7.

40 B.E. Peterson, D.S. Lawrence, *Do the Effects of Police Body-Worn Cameras on Use of Force and Complaints Change Over Time? Results from a Panel Analysis in the Milwaukee Police Department*, „Criminal Justice and Behavior” 2021, t. 48, nr 6, s. 748–749.

41 B. Ariel, A. Sutherland, D. Henstock, J. Young, P. Drover, J. Sykes, S. Megicks, R. Henderson, *Wearing Body Cameras Increases Assaults Against Officers and Does not Reduce Police Use of Force: Results from a Global Multi-Site Experiment*, „European Journal of Criminology” 2016, t. 13, nr 6, s. 750–752. Por. K. Harrison, X. L'Hoiry, S. Santorso, *Exploring the Impact of Body-Worn cameras on the Everyday Behaviours of Police Officers*, „The Police Journal: Theory, Practice and Principles” 2022, t. 95, nr 2, s. 374.

42 S. Douglas, *The Effects of Body-Worn Cameras on Violent Police Victimization*, „Policing” 2021, t. 15, nr 2, s. 1412.

43 E. Taylor, M. Lee, *The Camera Never Lies? Police Body Worn Cameras and Operational Discretion*, [w:] B.C. Newell (red.), *Police on Camera. Surveillance, Privacy, and Police Accountability*, Routledge, Nowy Jork 2021, s. 88–89.

44 R. Boivin, B. Poirier, M. D'Elia, *Activate Compliance: A Multilevel Study of Factors Associated with Activation of Body-Worn Cameras*, „Criminal Justice Review” 2022, t. 47, nr 1, s. 113.

45 D. Yokum, A. Ravishankara, A. Coppock, *A Randomized Control Trial Evaluating the Effects of Police Body-Worn Cameras*, „PNAS” 2019, t. 116, nr 21, s. 10331.

46 Zob. np. W.M. Koslicki, D.A. Makin, D. Willits, *When No One is Watching...*, dz. cyt.

47 C. Backman, C. Hansen Löfstrand, *Representations of Policing Problems...*, s. 277.

48 L. Merola, C. Lum, C.S. Koper, A. Scherer, *Body Worn Cameras and the Courts: A National Survey of State Prosecutors*, George Mason University, Virginia 2016, s. 5–6.

49 B. Ariel, A. Sutherland, D. Henstock, J. Young, P. Drover, J. Sykes, S. Megicks, R. Henderson, „Contagious Accountability”..., s. 295.

50 B.J. Gool, *Not Just About Privacy: Police Body-Worn Cameras and the Costs of Public Area Surveillance*, [w:] B.C. Newell (red.), *Police on Camera. Surveillance, Privacy, and Police Accountability*, Routledge, Nowy Jork 2021, s. 153; M.D. White, A. Malm, *The Challenges and Limitations...*, s. 52–53.

podczas zgromadzeń⁵¹ – co wydaje się nie być bezpodstawne⁵². Częsty był również postulat, by kamery nasobnych nie traktować jako panaceum na wszystkie trudności związane z użyciem siły i relacjami ze społeczeństwem⁵³.

Kwestionowany bezpośredni wpływ na przebieg interwencji nie zmienia jednak tego, że nagrania z kamer nasobnych mogą być potencjalnym materiałem dowodowym w kontekście przekroczeń w toku interwencji⁵⁴ czy w sprawach, w których interwencję podejmowano⁵⁵ – choć i tu zwraca się uwagę na ograniczenia⁵⁶.

Pomimo stopniowego wprowadzania kamer nasobnych do użytku polskich policjantów ich wpływ na praktykę pełnienia przez nich służby w Polsce pozostaje aktualnie słabo zbadany⁵⁷. Dostępna literatura skupia się w znacznej mierze na Wielkiej Brytanii i USA, co budzić może wątpliwość co do adekwatności płynących z badań wniosków wobec różnic w policyjnej kulturze, podejściu społeczeństwa czy samej specyfiki służby⁵⁸. Niniejsze badanie ma na celu przyczynienie się do wypełnienia tej luki.

3. Metodologia

Celem przeprowadzenia badań było sprawdzenie prewencyjnej skuteczności kamer nasobnych w kontekście przebiegu zatrzymania i agresji obu stron interwencji oraz ich wykorzystania w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Postanowiono odpowiedzieć na następujące pytania badawcze:

- 51 *Use of force. Guidelines for implementation of the UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials*, Amnesty International, Amsterdam 2015, s. 81.
- 52 W tym zakresie zwrócić należy uwagę na doniesienia o wykorzystywaniu nagrań (niekoniecznie pochodzących z kamer nasobnych) do identyfikowania osób biorących udział w zgromadzeniach publicznych, np. *Kak vlasti ispol'zuyut kamery i raspoznavanie lic protiv protestuśiś*, <https://reports.ovdinfo.org/kak-vlasti-ispolzuyut-kamery-i-raspoznavanie-lic-protiv-protestuyushchih#1> [dostęp: 31.07.2022]; USA: *NYPD Ordered to Hand Over Documents Detailing Surveillance of Black Lives Matter Protests Following Lawsuit*, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/08/usa-nypd-black-lives-matter-protests-surveillance/> [dostęp: 11.09.2022]. J.R. Murphy i D. Estcourt zwracają ponadto uwagę na możliwość integracji technologii rozpoznawania twarzy przy nagraniach z kamer nasobnych, uluwiając tym samym ustalenie tożsamości znacznej liczby osób biorących udział w danym zgromadzeniu – tak: J.R. Murphy, D. Estcourt, *Surveillance and the State: Body-Worn Cameras, Privacy and Democratic Policing*, „Current Issues in Criminal Justice” 2020, t. 32, nr 3, s. 369.
- 53 C. Backman, C. Hansen Löfstrand, *Representations of Policing Problems...*, s. 283. M. Lee, E. Taylor, M. Willis, *Being held to account...*, s. 179–180; K. Guzik, *Can We Count on the Police? Definitional Issues in Considering the Promise of Body Worn Cameras to Increase Police Accountability*, [w:] B.C. Newell (red.), *Police on Camera. Surveillance, Privacy, and Police Accountability*, Routledge, Nowy Jork 2021, s. 65, 70–74; M.U. Ali, J.E. Wright, *Use of Performance Information and External Accountability: The Role of Citizen Oversight in Mitigating the Motivated Evaluation of Body-Worn Camera Evidence*, „American Review of Public Administration” 2024, t. 54, nr 6, s. 604.
- 54 L. Merola, C. Lum, C.S. Koper, A. Scherer, *Body Worn Cameras...*, dz. cyt. W zakresie znaczenia dalszego wykorzystania nagrań zob. D.E. Bromberg, *Police Chiefs, Organizational Justice, and Body-Worn Cameras: A Key to Releasing Video Footage*, „American Review of Public Administration” 2022, t. 52, nr 4, s. 265; D.W. Willits, D.A. Makin, *Show Me What Happened: Analyzing Use of Force through Analysis of Body Worn Camera Footage*, „Journal of Research in Crime and Delinquency” 2018, t. 55, nr 1, s. 51–77.
- 55 M. Goodall, *Guidance for the Police Use...*, dz. cyt.
- 56 S.W. Stoughton, *Police Body-Worn Cameras...*, s. 1408–1413; J. Schafer, J. Hibdon, M. Kyle, *Studying Rare Events in Policing: the Allure and Limitations of Using Body-Worn Camera Video*, „Journal of Crime and Justice” 2022, t. 47, nr 4, s. 1–16; K. Petersen, D. Papy, A. Mouro, B. Ariel, *The Usage and Utility of Body-Worn Camera Footage in Courts: A Survey Analysis of State Prosecutors*, „Journal of Empirical Legal Studies” 2023, t. 20, nr 3, s. 558. O.N. Robertson, J. Mccluskey, S.S. Smith i U. Craig wskazują na możliwość występowania w odniesieniu do nagrań z kamer nasobnych tzw. efektu CSI, wiążącego się z oczekiwaniem, by wszystkie istotne elementy sprawy byłyby nagrane, a brak nagrania co do zasady wynikał ze złej woli funkcjonariuszy – zob. O.N. Robertson, J. Mccluskey, S.S. Smith, U. Craig, *Body Cameras and Adjudication: Views of Prosecutors and Public Defenders*, „Criminal Justice Review” 2024, t. 49, nr 3, s. 21–23.
- 57 Odnotować należy przy tym badania prowadzone przez R. Wasiaka w zakresie podejścia do wprowadzenia kamer nasobnych funkcjonariuszy i ich oczekiwani – zob. R. Wasiak, *Kryminalistyczno-prawna problematyka...*, dz. cyt. Prawne aspekty użytkowania kamer przez funkcjonariuszy opisywane są przez J. Kupczyńskiego – zob. J. Kupczyński, *Użytkowanie kamer nasobnych przez policję i inne służby w świetle bieżących polskich regulacji prawnych*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2023, t. 51, nr 3, s. 67–81.
- 58 Na ograniczenia w tym zakresie wskazywać może chociażby mniejszy optymizm polskich funkcjonariuszy wobec wprowadzania kamer nasobnych, wynikający z badań R. Wasiaka.

- P1.** Jak posiadanie przez policjanta kamery nasobnej wpływa na częstotliwość występowania agresji względem niego?
- P2.** Jak posiadanie przez policjanta kamery nasobnej wpływa na stosowanie przez niego środków przymusu bezpośredniego?
- P3.** Czy poinformowanie osoby, wobec której podejmowana jest interwencja, o posiadaniu przez funkcjonariusza kamery nasobnej i nagrywaniu interwencji wpływa na jej zachowanie?
- P4.** Jak wykorzystywane są nagrania z kamer nasobnych w postępowaniu sądowym?

Nadzieje związane z kamerami wiąże zarówno opinia publiczna⁵⁹, jak i funkcjonariusze⁶⁰. Literatura w tym zakresie nie dostarcza jednak w pełni przekonujących dowodów na ich spełnienie, a obecny stan badań jest nierozstrzygujący⁶¹. Na podstawie dokonanego przeglądu literatury postawiono sześć hipotez w celu ich weryfikacji w ramach własnych badań:

H1a. Funkcjonariusze wyposażeni w kamery nasobne rzadziej używali środków przymusu bezpośredniego (w szczególności chemicznych środków obezwładniających i przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej) oraz broni palnej niż funkcjonariusze, którzy nie byli wyposażeni w kamery nasobne.

H1b. Funkcjonariusze, spośród których co najmniej jeden miał kamerę nasobną, rzadziej używali środków przymusu bezpośredniego (w szczególności chemicznych środków obezwładniających i przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej) oraz broni palnej niż funkcjonariusze, którzy nie byli wyposażeni w kamery nasobne.

Mając na uwadze badania przytoczone powyżej⁶² i płynące z nich wnioski (choć niejednolite⁶³), przyjęto, że funkcjonariusze wyposażeni w kamery nasobne będą rzadziej używać środków przymusu bezpośredniego oraz będą używać środków mogących wyrządzić mniejszą szkodę.

H2. Funkcjonariusze wyposażeni w kamery nasobne rzadziej używali środków przymusu bezpośredniego w sposób nieprawidłowy niż funkcjonariusze, którzy nie byli wyposażeni w kamery nasobne.

Jak wskazano w części 2 artykułu, społeczne oczekiwania w zakresie kamer nasobnych wiążą się z większą transparentnością działań policjantów i tym samym rzadszym występowaniem nieprawidłowości związanych z nadmiernym użyciem siły⁶⁴.

H3. Osoby uczestniczące w interwencji zachowywały się mniej agresywnie wobec funkcjonariuszy posiadających kamery nasobne, w szczególności jeśli zostały one poinformowane o rejestrowaniu interwencji.

Jednymi z oczekiwań funkcjonariuszy względem kamer nasobnych są zwiększenie współpracy ze strony uczestników interwencji i poprawa bezpieczeństwa na służbie⁶⁵. W jednym z badań pojawił się również wniosek o pozytywnym wpływie kamer na współpracę z policją (w określonych okolicznościach)⁶⁶.

59 J. Clare, D. Henstock, C. McComb, R. Newland, G.C. Barnes, M. Lee, E. Taylor, *Police, Public, and Arrestee...*, s. 313; M. Crow, V.J. Crichlow, J.A. Snyder, J. Smykla, *Community Perceptions...*, s. 604.

60 J. Clare, D. Henstock, C. McComb, R. Newland, G.C. Barnes, M. Lee, E. Taylor, *Police, Public, and Arrestee...*, s. 312.

61 C. Backman, C. Hansen Löfstrand, *Representations of Policing Problems...*, s. 277.

62 B. Ariel, D. Henstock, *Testing the Effects...*, s. 738–739; B. Ariel, W.A. Farrar, A. Sutherland, *The Effect...*, s. 524.

63 Nie wszystkie dotychczas prowadzone badania potwierdziły tę hipotezę – zob. np. H.M. Boehme, C. Schnell, *Why Did the Use of Force Go Up?*..., s. 7.

64 J. Clare, D. Henstock, C. McComb, R. Newland, G.C. Barnes, M. Lee, E. Taylor, *Police, Public, and Arrestee...*, s. 313; M. Crow, V.J. Crichlow, J.A. Snyder, J. Smykla, *Community Perceptions...*, s. 604; M. Lee, E. Taylor, M. Willis, *Being Held to Account...*, s. 182.

65 R. Wasiak, *Kryminalistyczno-prawna problematyka...*, s. 202.

66 B. Ariel, *Increasing Cooperation...*, s. 351–352. Jednocześnie przeciwny wniosek obecny był w badaniach N. Assaraf, A. Mouro, D.M. Papy oraz N.Castillo, w których wskazano na zwiększone użycie siły przez funkcjonariuszy, którzy nosili wyraźnie oznaczone

H4. W przypadku funkcjonariuszy, którzy posiadali kamery, ale ich nie włączyli, częściej interwencja miała nieprawidłowy charakter niż w przypadku funkcjonariuszy, którzy posiadali kamery i mieli je włączone.

Pozytywny wpływ kamer opierać się ma m.in. na transparentności działania funkcjonariuszy. Tym samym – jak zaznaczają np. Rémi Boivin i inni – brak nagrania może budzić wątpliwości w zakresie co do przebiegu interwencji⁶⁷.

H5. Nagranie z kamery nasobnej stanowiło istotny dowód dla ustalenia stanu faktycznego i przebiegu policyjnej interwencji.

Podobnie jak w przypadku części wcześniejszych hipotez oczekiwania społeczeństwa i funkcjonariuszy dotyczące nagrań z kamer nasobnych wiążą się również z możliwością ich dowodowego wykorzystania w razie wątpliwości co do przebiegu interwencji⁶⁸.

Metodą wybraną do weryfikacji hipotez została analiza ilościowa oparta na badaniach aktowych. Założono, że prowadzenie badań aktowych pozwoli na zapoznanie się z różnorodnym materiałem dowodowym, ocenionym dodatkowo przez sąd i poddanym krytyce przez strony postępowania. Jednym z ważniejszych atutów badań aktowych jest to, że pozwalają badać dane, które nie są ogólnodostępne⁶⁹, a które mogą mieć istotne znaczenie dla badania wpływu kamer na wielu polach. Dzięki temu są również niekiedy wykorzystywane w ramach analiz związanych z wymiarem sprawiedliwości w sprawach karnych, z kryminologią czy kryminalistyką⁷⁰. Badania aktowe objęły sprawy prowadzone z art. 246 kodeksu postępowania karnego⁷¹ (zażalenie na zatrzymanie) oraz art. 116 § 1a kodeksu wykroczeń (nieprzestrzeganie zakazów, nakazów, ograniczeń lub obowiązków wynikających z przepisów o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych lub z decyzji wydanych na podstawie tych przepisów)⁷². W perspektywie analizy wpływu kamer nasobnych na zachowanie uczestników policyjnej interwencji przegląd akt postępowania zażaleniowych ma szczególny potencjał – ponieważ przedmiotem postępowania jest przebieg zatrzymania, powinno być ono szczegółowo i z różnych perspektyw opisane w aktach. Mając na uwadze, że kamery nasobne pojawiły się stosunkowo niedawno na wyposażeniu polskiej policji, istotne jest również to, że postępowania zażaleniowe trwają statystycznie stosunkowo krótko⁷³.

kamery nasobne, niż przez funkcjonariuszy, których kamery były nieoznaczone – zob. N. Assaraf, A. Mouro, D.M. Papy, N.Castillo, *Behind the Yellow Sticker: Paradoxical Effects of a Visual Warning of Body-Worn Cameras on the Use of Police Force*, „Journal of Experimental Criminology” 2024, s. 15.

67 R. Boivin, B. Poirier, M. D’Elia, *Activate Compliance...*, s. 113.

68 J. Clare, D. Henstock, C. McComb, R. Newland, G.C. Barnes, M. Lee, E. Taylor, *Police, Public, and Arrestee...*, s. 310; R. Wasiak, *Kryminalistyczno-prawna problematyka...*, s. 201.

69 V. Parisot, M. Zuccato-Doutlik, U. Zartler, *Court Files as Data in Sociological Family Research: Methodology and Methods for a Little-Tapped Kind of Data Material*, „Forum: Qualitative Social Research” 2021, t. 22, nr 3, s. 1–24, <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/3649/4772> [dostęp: 24.12.2022].

70 Zob. np. P. Lewulis, *Dowody cyfrowe – teoria i praktyka kryminalistyczna w polskim postępowaniu karnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021; J. Narodowska, *Korelacja pomiędzy agresją wobec zwierząt a agresją wobec ludzi w świetle badań aktowych*, „Archiwum Kryminologii” 2018, nr 40, s. 327–370; P. Crofts, *Problem Gambling and Property Offences: An Analysis of Court Files*, „International Gambling Studies” 2003, t. 3, nr 2, s. 183–196; D. Dajnowicz-Piesiecka, *Porwania rodzicielskie w świetle polskiego orzecznictwa karnego w ujęciu prawnym i kryminologicznym (na podstawie badań aktowych)*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2016, t. 15, nr 4, s. 65–86.

71 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2024, poz. 37, dalej również jako k.p.k.

72 Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – kodeks wykroczeń, t.j. Dz.U. 2023, poz. 2119, dalej również jako k.w.

73 Zażalenia na zatrzymanie z art. 246 k.p.k. rozpatrywane są w ramach repertorium Kp (nadzór nad postępowaniem przygotowawczym), w którym średni czas trwania postępowania wynosił w I kwartale 2022 r. 0,8 miesiąca w sądach okręgowych i rejonowych i 2,1 miesiąca w sądach okręgowych. Spośród spraw rozpoznawanych w tym repertorium jedynie ok. 0,14% rozpoznawane było dłużej niż 12 miesięcy. Dla porównania: dla właściwych postępowań karnych (repertorium K) średni czas trwania postępowania wynosił 8,3 miesiąca, a dłużej niż 12 miesięcy rozpoznawanych było ok. 23,67% spraw. Dane za: Średni czas trwania postępowania sądowego w I kwartale 2022 – wszystkie repertoria, <https://isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/opracowania-wieletoletnie/download,2853,54.html> [dostęp: 29.12.2022].

Jednocześnie obraz wynikający z analizy spraw zażaleniowych może być o tyle niekompletny, że ze swojej natury obejmuje jedynie przypadki zatrzymań, w których osoba zatrzymana kwestionowała legalność, zasadność i prawidłowość działań funkcjonariuszy – stąd w badaniach uwzględniono również art. 116 § 1a k.w., obejmujący szczególnie istotne w analizowanym okresie interwencje związane ze zwalczaniem pandemii COVID-19. Po jej wybuchu, w celu spowolnienia rozprzestrzeniania się wirusa, wprowadzonych zostało wiele ograniczeń, nakazów i zakazów⁷⁴, w tym obowiązek zakrywania nosa i ust, również poprzez noszenie maseczek⁷⁵, czy ograniczenia swobody przemieszczania się⁷⁶, a także ograniczenia odnoszące się do organizacji i udziału w zgromadzeniach⁷⁷. Wraz z nimi pojawiły się również interwencje policji z nimi związane⁷⁸. W niektórych przypadkach podnoszone były zarzuty dotyczące nieadekwatności zastosowanych środków przymusu bezpośredniego do zaistniałych okoliczności⁷⁹. Dodatkowo niektóre osoby, wobec których podejmowano interwencje, odmawiały stosowania się do przepisów⁸⁰, w tym nakazu noszenia maseczek, lub były agresywne wobec funkcjonariuszy⁸¹. Jednocześnie, abstrahując od zasadności nałożenia pewnych ograniczeń, odnotowywano problemy związane z adekwatnością podstawy prawnej ich wprowadzenia⁸². Szczęólnego wyróżnienia wymagają w tym zakresie ograniczenia dotyczące organizacji i udziału w zgromadzeniach⁸³. Zakaz organizowania zgromadzeń wprowadzony został już w rozporządzeniu ustanawiającym stan zagrożenia epidemicznego⁸⁴ i obowiązywał również po wprowadzeniu stanu epidemii, podlegając w tym czasie modyfikacjom⁸⁵. Choć wskazywano na

- 74 Zob. np. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego, Dz.U. 2020, poz. 433; Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz.U. 2020, poz. 491.
- 75 Zob. np. Rozporządzenie Rady Ministrów z 10 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz.U. 2020, poz. 658, § 18.
- 76 Rozporządzenie Rady Ministrów z 31 marca 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz.U. 2020, poz. 566, § 5.
- 77 Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz.U. 2020, poz. 491, § 11.
- 78 Zob. np. P. Rozpara, *Mandaty za brak maseczek. Coraz więcej interwencji policji w województwie świętokrzyskim*, <https://kielce.wyborcza.pl/kielce/7,47262,27715888,mandaty-za-brak-maseczek-coraz-wiecej-interwencji-policji-w.html> [dostęp: 7.05.2023]; *Uszkodził radiowóz, bo policjanci zapytali, dlaczego spacerował bez maseczki*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2020-04-23/uszkodzil-radiowoz-bo-policjanci-zapytali-dlaczego-spacerowal-bez-maseczki/> [dostęp: 14.05.2023]; *Jak Policja radzi sobie z egzekwowaniem obowiązku noszenia maseczek przy wadliwych przepisach? RPO do Policji*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/jak-policja-radzi-sobie-z-egzekwowaniem-obowiazku-noszenia-maseczek-przy-wadliwych-przepisach-rpo-do-kgp> [dostęp: 14.05.2023]; *Masowe kontrole i kary za brak maseczek. Policjanci zaglądają do autobusów i sklepów*, <https://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/7,35612,27808453,policjanci-sprawdzaja-maseczki-kilkaset-interwencji-w-weekend.html> [dostęp: 14.05.2023].
- 79 A. Szulc, *Była policjantka o brutalnej interwencji w Głogowie: Jestem w szoku. W tej akcji wszystko jest postawione na głowie*, <https://www.newsweek.pl/polska/glogow-brutalna-interwencja-policji-w-glogowie/185z20l> [dostęp: 7.05.2023].
- 80 *Brak maseczki i znieważenie policjantów – 29-latka trafiła do aresztu*, <https://pomorska.policja.gov.pl/pom/informacje/wiadomosci/98856,Brak-maseczki-i-zniewazenie-policjantow-29-latka-trafila-do-aresztu.html> [dostęp: 7.05.2023].
- 81 R. Mrowicki, *Nie miał maseczki w centrum handlowym. Zaatakował policjantów*, <https://wiadomosci.wp.pl/byl-agresywny-i-kopal-policjantow-nie-mial-maseczki-w-centrum-handlowym-6718753929231232a> [dostęp: 7.05.2023].
- 82 *Nakaz maseczek wprowadzono niezgodnie z zasadami. Apel RPO do premiera, by było to zgodne z Konstytucją*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-do-premiera-nakaz-maseczek-wprowadzono-niezgodnie-z-zasadami> [dostęp: 7.05.2023]; M. Szwed, *Prawo do życia i ochrony zdrowia*, [w:] P. Kubaszewski, K. Wiśniewska (red.), *Prawa człowieka w dobie pandemii*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2021, s. 7–11, https://hfhr.pl/upload/2022/01/prawa-czlowieka-w-dobie-pandemii_1.pdf [dostęp: 11.05.2023].
- 83 Szerzej o wolności zgromadzeń w okresie pandemii COVID-19 – zob. np. M. Kalisz, M. Szuleka, M. Wolny, 2020. *Pandemia, kryzys praworządności, wyzwania dla praw człowieka*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2021, s. 43–50, https://hfhr.pl/upload/2022/02/2020_pandemia-kryzys-praworzadnosci-wyzwania-dla-praw-czlowieka_raport-hfpc.pdf [dostęp: 12.06.2023].
- 84 Wówczas zakaz dotyczył zgromadzeń powyżej 50 osób – zob. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego, Dz.U. 2020, poz. 433, § 9.
- 85 Np. jako całkowity zakaz organizacji zgromadzeń – zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z 10 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz.U. 2020, poz. 658, § 14 czy ograniczenie dotyczące konkretnej liczby osób – zob. np. Rozporządzenie Rady Ministrów z 26 listopada 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz.U. 2020, poz. 2091, § 26.

niezgodność wskazanych ograniczeń z konstytucją⁸⁶, to były one egzekwowane przez policję⁸⁷, czemu niejednokrotnie towarzyszyły zarzuty nieproporcjonalności działań funkcjonariuszy⁸⁸, nadużywania środków przymusu bezpośredniego i niewłaściwego traktowania osób zatrzymanych⁸⁹.

Do kodowania spraw ze wskazanych kwalifikacji, w celu ujednolicenia sposobu analizy akt, wykorzystany został kwestionariusz. Zawierał on 50 pytań, spośród których pierwsza część dotyczyła ogólnych zagadnień dotyczących interwencji (takich jak liczba funkcjonariuszy ją prowadzących, właściwa komenda policji), a druga – szczegółów jej przebiegu, w szczególności użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej i agresji uczestników, jak również wyposażenia w kamery nasobne funkcjonariuszy, a ostatnia wykorzystania nagrań w toku postępowania.

Dla zbadania postawionych hipotez w czerwcu 2022 r. do wszystkich 14 sądów rejonowych w apelacji warszawskiej zostały wysłane wnioski o udostępnienie informacji publicznej w zakresie postępowań karnych prowadzonych przed sądami rejonowymi jako sądami I instancji. Ograniczenie zakresu badań do sądów apelacji warszawskiej wynikało z kilku względów. W perspektywie oceny proporcjonalności użycia siły w toku zatrzymania szczególne znaczenie ma to, że na tym terenie odbywa się najwięcej zgromadzeń publicznych, w trakcie których dochodzić może potencjalnie do kontrowersyjnych zatrzymań⁹⁰. Co więcej – jak wynika z danych udostępnionych w trybie ustawy o dostępie do informacji publicznej przez Komendę Stołeczną Policji⁹¹ i podlegające jej komendy rejonowe i powiatowe oraz komendy wojewódzkie policji – KSP dysponuje większą liczbą kamer nasobnych niż inne komendy wojewódzkie⁹². Jednocześnie jednak podlegające KSP komendy powiatowe znajdujące się poza granicami Warszawy nie posiadały na wyposażeniu kamer nasobnych (dane z maja 2022 r.)⁹³. Przeprowadzenie badania akt spraw dotyczących zatrzymań dokonywanych przez funkcjonariuszy garnizonu stołecznego umożliwiłoby porównanie przebiegu zatrzymań z użyciem kamer z zatrzymaniami przeprowadzonymi bez ich użycia.

Zakres badanych spraw został ograniczony do tych prawomocnie zakończonych w latach 2019–2021. Kamery nasobne u policjantów garnizonu stołecznego pojawiać się zaczęły na przełomie lat 2017 i 2018⁹⁴, a – co za tym idzie – sprawy, w których doszło do interwencji zarejestrowanych za ich pomocą, mogłyby być zakończone w latach następnych. W przypadku art. 116 § 1a k.w. zakres ten został dodatkowo ograniczony – przepis ten wszedł w życie 29 listopada 2020 r.⁹⁵. Z uwagi na rozpoczęcie badań w 2022 r.

86 Zob. np. M. Florczak-Wątor, *Niekonstytucyjność ograniczeń praw i wolności jednostki wprowadzonych w związku z epidemią COVID-19 jako przesłanka odpowiedzialności odszkodowawczej państwa*, „Państwo i Prawo” 2020, nr 12, s. 18–19; S. Trociuk, *Wolność zgromadzeń*, [w:] S. Trociuk (red.), *Prawa i wolności w stanie epidemii*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 65–76; wyrok SN z 1 lipca 2021 r., IV KK 238/21, LEX 3194268.

87 Zob. np. RPO: *policja w dniu wyroku TK naruszyła prawo. Powinna wycofać z sądu wnioski o ukaranie manifestantów*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-policja-w-dniu-wyroku-tk-naruszyła-prawo> [dostęp: 15.05.2023]; *Wielka skala zatrzymań oraz wniosków policji po proteście 24 października*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-wielka-skala-zatrzyman-wnioskow-policji-po-proteście-24-października> [dostęp: 11.05.2023].

88 *Adam Bodnar proponuje, by policja była bardziej nastawiona na przestrzeganie praw człowieka. Wystąpienie RPO w Senacie*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-by-policja%2C%A0była-bardziej-nastawiona-na%2C%A0przestrzeganie-prawa-człowieka> [dostęp: 15.05.2023].

89 Zob. np. Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji „ad hoc” komisariatów i pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia, znajdujących się w jednostkach podległych Komendzie Stołecznej Policji oraz Komendzie Wojewódzkiej Policji z siedzibą w Radomiu z 11 stycznia 2021 r., KMP.570.11.2020.MZ, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Raport%20KMP%20z%20wizytacji%20pomieszczeń%20policyjnych%20po%20demonstracjach%20w%20miejscach%20zatrzymania%20TK%20-%2011.01.2021.pdf> [dostęp: 15.05.2023].

90 *Przygotowanie wybranych podmiotów...*, s. 46–47, 68.

91 Dalej również jako KSP.

92 Zgodnie z informacją udostępnioną pismem z 11 maja 2022 r. KSP dysponowała 645 kamerami. Pozostałe komendy wojewódzkie dysponowały między 100 a 592 kamerami.

93 Dane na maj 2022 r. uzyskane w trybie ustawy o dostępie do informacji publicznej od komend rejonowych i powiatowych.

94 K. Kropiwek, P. Dębowski, P. Żebrowski, *Ustaw MSWiA: ruszają pierwsze patrole policji wyposażone w kamery*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1215590%2Cszef-mswia-ruszają-pierwsze-patrole-policji-wyposażone-w-kamery.html> [dostęp: 6.05.2023].

95 Ustawa z dnia 28 października 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z przeciwdziałaniem sytuacjom kryzysowym związanym z wystąpieniem COVID-19, Dz.U. 2020, poz. 2112, art. 1 pkt 2. Wejście w życie z uwagi na brzmienie art. 31 tej ustawy, data ogłoszenia: 28 listopada 2020 r.

konieczne było ograniczenie zakresu badań do 2021 r., tj. ostatniego pełnego roku, obejmując tym samym 3 pełne lata. Wnioskowanych informacji udzieliło 12 sądów – jeden z sądów odmówił udzielenia informacji z uwagi na niewykazanie interesu publicznego, drugi poinformował, że wykorzystywany w nim system teleinformatyczny nie pozwala na ustalenie listy prawomocnie zakończonych postępowań według konkretnych kwalifikacji. Łączna liczba prawomocnie zakończonych postępowań z art. 246 k.p.k. wyniosła 905⁹⁶, a z art. 116 § 1a k.w. – 1455. Z uwagi na znaczną liczbę spraw obliczona została próba (poziom ufności 95%, błąd maksymalny 5%)⁹⁷, która w przypadku art. 246 k.p.k. wyniosła 270 spraw, natomiast z art. 116 § 1a k.w. – 304 sprawy. Następnie zostały wysłane kolejne wnioski do sądów z prośbą o wyrażenie zgody na dostęp do akt w celu przeprowadzenia badań.

4. Wyniki

Spośród 6 sądów, w których obecne były sprawy z zażeń na zatrzymanie, 2 udzieliły zgody w tym zakresie na dostęp do akt – łącznie na 14 spraw. Spośród nich do weryfikacji hipotez można było wykorzystać jednak jedynie 8 spraw (6 spraw nie nadawało się do uwzględnienia w badaniach). W przypadku spraw o wykroczenie określone w art 116 § 1a k.w. 10 sądów poinformowało, że we wskazanym okresie miało miejsce prawomocne zakończenie postępowań w takich sprawach. Ostatecznie udostępniono akta 28 spraw, z którymi się zapoznano. Mając na uwadze niewielką liczbę spraw objętych badaniem⁹⁸, miała ono jedynie potencjał eksploracyjny.

Tabela 1. Liczba spraw podlegających badaniu

	Kwalifikacja	
	Art. 246 k.p.k.	Art. 116 § 1a k.w.
Liczba sygnatur	905	1455
Próba	270	304
Liczba spraw podlegających badaniu	8	28
Sądy⁹⁹	E (8 spraw)	E (4 sprawy), H (20 spraw), O (4 sprawy) ¹⁰⁰

Źródło: opracowanie własne

W aktach żadnej ze spraw dotyczących zażeń na zatrzymanie i nieprzestrzeganie przepisów epidemicznych, z którymi zapoznano się w trakcie badań, nie znalazła się informacja o wyposażeniu funkcjonariuszy w kamery nasobne. Tym samym, abstrahując od nieznaczonej liczby spraw podlegających badaniu, weryfikacja hipotez była niemożliwa – nie było możliwości porównania spraw, w których przeprowadzający zaskarżone zatrzymanie funkcjonariusze nie byli wyposażeni w kamery, ze sprawami, w których funkcjonariusze rejestrowali lub mogli rejestrować czynności.

96 Z danych udostępnionych w trybie dostępu do informacji publicznej przez 6 sądów wynika, że w latach 2019–2021 nie zakończyły się w nich postępowania z zażeń na zatrzymanie, choć odmienna informacja wynika z publikowanych na stronach sądów sprawozdań statystycznych MS-S5r. Łączna liczba spraw z art. 246 k.p.k. wynikająca z nich wynosiła nie mniej niż 1368 spraw (nie wszystkie sprawozdania statystyczne były publicznie dostępne, stąd rzeczywista liczba może być wyższa).

97 Przy obliczaniu próby wykorzystano *Kalkulator doboru próby*, <https://www.naukowiec.org/dobor.html> [dostęp: 16.12.2022].

98 Około 0,8% próby w przypadku zażeń na zatrzymanie, ok. 9,2% próby w przypadku naruszenia przepisów epidemicznych.

99 Oznaczenia sądów zostały zanonimizowane, poszczególne sądy okręgowe i rejonowe apelacji warszawskiej zostały określone literami od A do P.

100 Sąd E obejmuje właściwością część Warszawy, sądy H i O – obszar poza granicami miasta stołecznego.

Tabela 2. Wyniki badań aktowych

Kwalifikacja	Art. 246 k.p.k.	Art. 116 § 1a k.w.	[łącznie]
Sprawy rejestrowane kamerami nasobnymi	0%	0%	0%
Sprawy, w których użyto ŚPB	50% (4)	0%	11,1% ¹⁰¹ (4)
Użyte ŚPB	siła fizyczna, kajdanki	nie dotyczy	nie dotyczy
Agresywna osoba, wobec której podejmowano interwencję	37,5% (3)	7,1% (2)	13,9% (5)
Agresja werbalna/fizyczna	werbalna 37,5% (3), fizyczna 12,5% (1)	werbalna 7,1% (2)	werbalna 13,9% (5), fizyczna 2,7% (1)
Nagranie z kamery nasobnej jako dowód	0%	0%	0%

Źródło: opracowanie własne

Spośród spraw zażaleniowych podlegających badaniu w połowie (cztery) funkcjonariusze użyli wobec osoby zatrzymywanej środków przymusu bezpośredniego – w trzech siły fizycznej, w dwóch kajdanek (w jednej sprawie zarówno siły fizycznej, jak i kajdanek). Użycie siły w toku zatrzymania nie zawsze obecne było w tych samych sprawach co agresja zatrzymanego względem funkcjonariuszy. Liczba przypadków, w których sam zatrzymany był agresywny, była niższa (trzy). Co więcej – w jednej sprawie pomimo agresji słownej ze strony zatrzymanego nie zostały wobec niego zastosowane środki przymusu bezpośredniego, a w dwóch siłę fizyczną zastosowano, choć zatrzymany nie był w żaden sposób agresywny. Agresja samego zatrzymanego jedynie w jednej sprawie miała charakter fizyczny, w pozostałych przypadkach odnosiła się do agresji werbalnej. W analizowanych sprawach materiał dowodowy prawie nie był obecny – w dwóch sprawach przesłuchano świadków, w jednej zebrano dokumentację dotyczącą stanu zdrowia funkcjonariusza w kontekście obrażeń, których doznać miał w trakcie zatrzymania. W pozostałych sprawach (n = 5) nie pojawiały się żadne dowody. W żadnej ze spraw z akt nie wynikało, by funkcjonariusze wyposażeni byli w kamery nasobne.

Podobnie wyglądały wyniki w odniesieniu do spraw dotyczących nieprzestrzegania obostrzeń epidemicznych. Spośród 28 spraw w żadnej nie pojawiła się kamera nasobna. W żadnej z badanych spraw nie miało również miejsca stosowanie środków przymusu bezpośredniego. Osoba, wobec której podejmowana była interwencja, była agresywna w przypadku 2 spraw – w obu była to agresja słowna, nie fizyczna. Materiał dowodowy nie był obszerny i najczęściej ograniczał się do przesłuchania funkcjonariuszy (miało to miejsce w 22 sprawach z 28) lub osoby obwinionej (24 sprawy z 28). W 2 sprawach kluczowym dowodem była notatka służbowa policjanta, a świadków interwencji przesłuchiowano jedynie w 4 sprawach. Tak jak w przypadku spraw zażaleniowych w aktach żadnej ze spraw nie pojawiły się dowody z nagrań z kamer nasobnych funkcjonariuszy. Nie pojawiły się również inne dowody świadczące o tym, by funkcjonariusze byli wyposażeni w kamery nasobne i rejestrowali nimi interwencję.

5. Omówienie wyników badań

Postawione hipotezy zmierzały do ustalenia, czy stosowanie środków przymusu bezpośredniego w trakcie interwencji zarejestrowanych – prawidłowo bądź nieprawidłowo – kamerami nasobnymi różni się od tych

101 Wyniki zaokrąglone do jednego miejsca po przecinku.

niezarejestrowanych wcale, a jeśli tak, to jak się ono różni, jak również czy nagrywanie interwencji wpływa na opór stawiany przez osoby, wobec których interwencja była podejmowana, a jeśli tak, to w jaki sposób. W toku badań planowano również przeanalizować znaczenie nagrań z kamer nasobnych w postępowaniu przygotowawczym i postępowaniu sądowym. Zakładano również, że dowód z nagrania będzie miał kluczowe znaczenie dla ustalenia stanu faktycznego.

Niestety, niski odsetek udostępnionych spraw nie pozwolił na przebadanie odpowiednio dużej liczby postępowań, by możliwe było spełnienie wymogów związanych z próbą badawczą. Z tego względu już na początkowym etapie badania mogły mieć charakter co najwyżej eksploracyjny – co z uwagi na aktualny stan badań również byłoby wartościowe. Niemniej spośród udostępnionych przez sąd akt postępowań – zarówno wykroczeniowych, jak i zażaleniowych – w żadnym z nich nie pojawiła się choćby wzmianka o kamerach nasobnych. Spośród łącznie 36 spraw, na których oparte zostały niniejsze badania, w żadnej nie było obecnych dowodów z kamer nasobnych, nie pojawiały się również adnotacje dotyczące rejestrowania interwencji. Tym samym weryfikacja postawionych hipotez nie była możliwa.

Jednocześnie jednak to, co zwróciło uwagę w aktach spraw z art. 246 k.p.k., to bardzo niewielki zakres postępowania dowodowego – w ponad 60% spraw (sześć) nie pojawiły się jakiegokolwiek dowody, a w pozostałych ograniczały się one do przesłuchania (poza jedną sprawą, gdzie uzyskano również dokumentację dotyczącą stanu zdrowia funkcjonariusza). Niewiele bardziej rozbudowane były postępowania dowodowe w analizowanych sprawach wykroczeniowych. Tym samym nasuwać się może zatem pytanie, czy nieobecność kamer nasobnych w aktach postępowań wynika z nierejestrowania interwencji czy też z braku wykorzystania nagrań¹⁰² i być może również braku świadomości, że interwencja była rejestrowana. Potwierdzenie tych wniosków miałoby szczególne znaczenie z perspektywy celów, dla których realizacji wprowadzane były kamery nasobne. Jak wskazano w stanie wiedzy, miały one wpływać na minimalizację użycia siły w trakcie interwencji, ograniczenie agresji, poprawę współpracy, a gdy to zawiedzie – usprawnienie postępowania dowodowego. Tymczasem w analizowanych sprawach nie tylko brak było dowodów z kamer nasobnych, lecz także informacji o tym, czy interwencja w ogóle była rejestrowana. Jeśli nieobecność kamer w postępowaniach zażaleniowych wynikałaby z tego, że osoba zatrzymana nie była świadoma, że interwencja jest rejestrowana, to mogłoby to świadczyć o osłabionej skuteczności wykorzystania kamer.

Jednocześnie zbyt daleko idące byłoby twierdzenie, że brak kamer w aktach analizowanych spraw wynika z ich skuteczności. O ile przy znacznie większej próbie spraw dotyczących zażaleń na zatrzymanie mogłoby to sugerować, że funkcjonariusze rejestrujący swoje interwencje rzadziej przeprowadzają niezasadne zatrzymania lub dopuszczają się nadużyć prowadzących do wniosku o ich nieprawidłowym charakterze, o tyle tak mała liczba spraw nie pozwala na takie wnioskowanie. Co więcej, kamery były również nieobecne w sprawach dotyczących naruszania przepisów epidemicznych, w których przypadku wszczęcie postępowania jest niezależne co do zasady od zarzutów podnoszonych względem prawidłowości przebiegu interwencji.

Domniemywać można przy tym, że brak kamer w aktach analizowanych spraw jest skorelowany z niską liczbą kamer nasobnych znajdujących się na wyposażeniu policji we wskazanym okresie. Znaczna część, bo aż 24 z 36 (66,7%), udostępnionych spraw odnosiła się do zdarzeń poza Warszawą, gdzie – jak wynika z informacji udostępnionych w trybie ustawy o dostępie do informacji publicznej – jeszcze wiosną 2022 r. funkcjonariusze policji nie rejestrowali interwencji za pomocą kamer nasobnych.

102 Wniosek ten koresponduje z badaniami N. Todak, J.E. Gaub i M.D. White, w których wskazano, że priorytetyzacja krótkiego czasu prowadzenia sprawy wykroczeniowej może wiązać się z ograniczonymi możliwościami wykorzystania dowodowego nagrań z kamer nasobnych – zob. N. Todak, J.E. Gaub, M.D. White, *Testing the Evidentiary Value of Police Body-Worn Cameras in Misdemeanor Court*, „Crime and Delinquency” 2024, t. 70, nr 4, s. 1266.

6. Podsumowanie

Celem niniejszej pracy było zbadanie prewencyjnego wpływu obecności kamer nasobnych na przebieg zatrzymania i agresję osób uczestniczących w interwencji – na przykładzie spraw z zażaleń na zatrzymanie oraz spraw wykroczeniowych dotyczących nieprzestrzegania obostrzeń wprowadzonych w ramach zwalczania pandemii COVID-19. W jej ramach prowadzono badania aktowe w sądach apelacji warszawskiej, w trakcie których przeanalizowano akta wszystkich udostępnionych spraw – osiem spraw zażaleniowych oraz 28 wykroczeniowych, co łącznie daje 36 spraw udostępnionych przez 3 sądy. Z uwagi jednak na niską liczbę spraw i nieobecność kamer nasobnych w aktach weryfikacja przedstawionych hipotez nie była możliwa.

Nie oznacza to jednak, że tematyka kamer nasobnych i ich wpływu na działania funkcjonariuszy policji oraz osób wchodzących z nimi w interakcję nie powinna być badana, a metoda badań aktowych nie jest adekwatna. Wręcz przeciwnie – mając na uwadze wspomniane we wprowadzeniu pracy plany wyposażenia policjantów w kamery nasobne, w jeszcze szerszej skali analiza ich wpływu na działania funkcjonariuszy byłaby tym bardziej potrzebna.

Jak pokazała analiza uzasadnień, informacja o wyposażeniu w kamerę nasobną nie zawsze pojawia się wprost w treści uzasadnienia, wzmianka na ten temat może jednak być obecna w aktach – choć mała objętość akt zażaleniowych również nie musi potwierdzać rejestrowania (bądź nierejestrowania) interwencji. Fakt nagrywania nie jest również odnotowywany, przykładowo w protokole zatrzymania. Być może potencjalnie ustandaryzowanie sposobu notowania informacji, że dane zatrzymanie lub inna interwencja zostały zarejestrowane na kamerze nasobnej lub rejestratorze wideo w radiowozie, ułatwiłoby ocenę częstotliwości wykorzystania i wpływu na zachowanie stron. Potencjalnie mogłoby to również ułatwić wykorzystanie nagrań w toku postępowania dowodowego, a dla osób spoza policji (obrońców, pełnomocników, podejrzanych, zatrzymanych) pozwolić na łatwiejsze dostrzeżenie nieprawidłowości w tym zakresie.

Z uwagi na ograniczenia wynikające z metodologii niniejszych badań wyciąganie na ich podstawie wniosków o przyczynie nieobecności kamer w aktach jest niepełne. Stąd szczególnie wskazane byłoby dalsze badanie wykorzystania kamer nasobnych również za pomocą innych metod badawczych, w tym opartych na subiektywnym przekonaniu użytkowników kamer i osób, które wchodzi z nimi w interakcje w trakcie interwencji. Również badania o charakterze jakościowym mogłyby dać pełniejszy i uwzględniający trudne do dostrzeżenia w badaniach ilościowych niuansy.

Wartościowe mogłoby być również sprawdzenie, na ile nieobecność kamer w aktach postępowania jest równoznaczna z ich niewykorzystaniem w toku danej interwencji. Biorąc pod uwagę nieobecność informacji o nagrywaniu (lub braku nagrywania) interwencji oraz stosunkowo mało obszerne postępowanie dowodowe w toku spraw zażaleniowych i wykroczeniowych, pomimo rejestrowania interwencji, wzmianka o tym nie zawsze znajduje się w aktach postępowania, a tym bardziej w uzasadnieniu postanowienia lub wyroku. Wartościowych informacji w tym zakresie mogłoby również dostarczyć funkcjonariusze oraz osoby, względem których interweniowali.

Chociaż kamery nasobne pojawiają się już od kilku lat w publicznym dyskursie, a przekonanie o ich możliwym prewencyjnym wpływie i potencjale dowodowym w dalszym ciągu jest obecne, to potrzeba weryfikacji ich wpływu nie przestaje być aktualna. Tym samym prowadzenie dalszych badań w zakresie korzystania z kamer nasobnych przez funkcjonariuszy niezmiennie pozostaje konieczne.

Bibliografia

Literatura

- Ali M.U., Wright J.E., *Use of Performance Information and External Accountability: The Role of Citizen Oversight in Mitigating the Motivated Evaluation of Body-Worn Camera Evidence*, „American Review of Public Administration” 2024, t. 54, nr 6, s. 590–616.
- Ariel B., *Increasing Cooperation with the Police Using Body Worn Cameras*, „Police Quarterly” 2016, t. 19, nr 3, s. 326–362.
- Ariel B., Sutherland A., Henstock D., Young J., Drover P., Sykes J., Megicks S., Henderson R., „Contagious Accountability”: *A Global Multisite Randomized Controlled Trial on the Effect of Police Body-Worn Cameras on Citizens Complaints Against the Police*, „Criminal Justice and Behaviour” 2016, t. 44, nr 2, s. 293–316.
- Ariel B., Sutherland A., Henstock D., Young J., Drover P., Sykes J., Megicks S., Henderson R., *Wearing Body Cameras Increases Assaults Against Officers and Does not Reduce Police use of Force: Results from a Global Multi-Site Experiment*, „European Journal of Criminology” 2016, t. 13, nr 6, s. 744–755.
- Ariel B., Farrar W.A., Sutherland A., *The Effect of Police Body-Worn Cameras on Use of Force and Citizens’ Complaints Against the Police: A Randomized Controlled Trial*, „Journal of Quantitative Criminology” 2015, t. 31, nr 3, s. 509–535.
- Assaraf N., Mouro A., Papy D.M., Castillo N., *Behind the Yellow Sticker: Paradoxical Effects of a Visual Warning of Body-Worn Cameras on the Use of Police Force*, „Journal of Experimental Criminology” 2024, s. 1–23.
- Backman C., Hansen Löfstrand C., *Representations of Policing Problems and Body-Worn Cameras in Existing Research*, „International Criminal Justice Review” 2022, nr 32, t. 3, s. 270–290.
- Badanie dotyczące problemu występowania w Policji agresji skierowanej przeciwko osobom spoza Policji, z którymi funkcjonariusz ma kontakt w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2015, <https://oko.press/images/2018/04/Raport-MSWiA-policja.pdf> [dostęp: 8.01.2025].
- Boehme H.M., Schnell C., *Why Did the Use of Force Go Up? Investigating the Unexpected Impact of a Body-Worn Camera Program on a Use of Force Time Series*, „Journal of Criminal Justice” 2022, nr 82, s. 1–10.
- Boivin R., Poirier B., D’Elia M., *Activate Compliance: A Multilevel Study of Factors Associated with Activation of Body-Worn Cameras*, „Criminal Justice Review” 2022, t. 47, nr 1, s. 103–118.
- Bromberg D.E., *Police Chiefs, Organizational Justice, and Body-Worn Cameras: A Key to Releasing Video Footage*, „American Review of Public Administration” 2022, t. 52, nr 4, s. 255–267.
- Brown G.R., *Police Body-Worn Cameras in Canadian Context: Policing’s New Visibility and Today’s Expectations for Police Accountability*, [w:] B.C. Newell (red.), *Police on Camera. Surveillance, Privacy, and Police Accountability*, Routledge, Nowy Jork 2021, s. 122–148.
- Choi S., Michalski N.D., Snyder J.A., *The „Civilizing” Effect of Body Worn Cameras on Police-Civilian Interactions: Examining the Current Evidence, Potential Moderators and Methodological Limitations*, „Criminal Justice Review” 2022, t. 48, nr 1, s. 1–27.
- Clare J., Henstock D., McComb C., Newland R., Barnes G.C., Lee M., Taylor E., *Police, Public, and Arrestee Perceptions of Body-Worn Video: A Single Jurisdictional Multiple-Perspective Analysis*, „Criminal Justice Review” 2019, t. 3, nr 44, s. 304–321.
- Crofts P., *Problem Gambling and Property Offences: An Analysis of Court Files*, „International Gambling Studies” 2003, t. 3, nr 2, s. 183–196.
- Crow M., Crichlow V.J., Snyder J.A., Smykla J., *Community Perceptions of Police Body-Worn Cameras. The Impact on Fairness, Performance and Privacy*, „Criminal Justice and Behavior” 2017, t. 4, nr 44, s. 589–610.

- Cubitt T.I.C., Lesic R., Myers G.L., Corry R., *Body-Worn Video: A Systematic Review of Literature*, „Australian & New Zealand Journal of Criminology” 2017, t. 50, nr 3, s. 379–396.
- Dajnowicz-Piesiecka D., *Porwania rodzicielskie w świetle polskiego orzecznictwa karnego w ujęciu prawnym i kryminologicznym (na podstawie badań aktowych)*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2016, t. 15, nr 4, s. 65–86.
- Demir M., Apel R., Braga A.A., Brunson R.K., Ariel B., *Body Worn Cameras, Procedural Justice, and Police Legitimacy: A Controlled Experimental Evaluation of Traffic Stops*, „Justice Quarterly” 2020, t. 37, nr 1, s. 53–84.
- Demir M., Kule A., *The Effect of Body-Worn Cameras on Satisfaction and General Perceptions of Police: Findings from a Quasi-Randomized Controlled Trial*, „European Journal of Criminology” 2022, t. 19, nr 4, s. 562–585.
- Douglas S., *The Effects of Body-Worn Cameras on Violent Police Victimization*, „Policing” 2021, t. 15, nr 2, s. 1399–1416.
- Dziedzic M., *Przestępstwo tortur w Polsce. Analiza prawomocnych wyroków dotyczących przestępstw z art. 231, 246 oraz 247 Kodeksu karnego*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2021, https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Tortury_w_Polsce_Raport_KMPT_lipiec_2021.pdf [dostęp: 17.12.2022].
- Florczak-Wątor M., *Niekonstytucyjność ograniczeń praw i wolności jednostki wprowadzonych w związku z epidemią COVID-19 jako przesłanka odpowiedzialności odszkodowawczej państwa*, „Państwo i Prawo” 2020, nr 12, s. 5–22.
- Goodall M., *Guidance for the Police Use of Body-Worn Video Devices*, Police and Crime Standards Directorate, Londyn 2007.
- Goold B.J., *Not Just About Privacy: Police Body-Worn Cameras and the Costs of Public Area Surveillance*, [w:] B.C. Newell (red.), *Police on Camera. Surveillance, Privacy, and Police Accountability*, Routledge, Nowy Jork 2021, s. 167–181.
- Guzik K., *Can We Count on the Police? Definitional Issues in Considering the Promise of Body Worn Cameras to Increase Police Accountability*, [w:] B.C. Newell (red.), *Police on Camera. Surveillance, Privacy, and Police Accountability*, Routledge, Nowy Jork 2021, s. 65–79.
- Harrison K., L’Hoiry X., Santorso S., *Exploring the Impact of Body-Worn Cameras on the Everyday Behaviours of Police Officers*, „The Police Journal: Theory, Practice and Principles” 2022, t. 95, nr 2, s. 363–377.
- Henstock D., Ariel B., *Testing the Effects of Police Body-Worn Cameras on Use of Force During Arrests: A Randomised Controlled Trial in a Large British Police Force*, „European Journal of Criminology” 2017, t. 6, nr 14, s. 720–750.
- Informacja o działalności Biura Spraw Wewnętrznych Policji w 2020 r.*, Biuro Spraw Wewnętrznych Policji, Warszawa 2021.
- Informacja o działalności Biura Spraw Wewnętrznych Policji w 2021 r.*, Biuro Spraw Wewnętrznych Policji, Warszawa 2022.
- Kalisz M., Szuleka M., Wolny M., 2020. *Pandemia, kryzys praworządności, wyzwania dla praw człowieka*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2021, https://hfhr.pl/upload/2022/02/2020_-pandemia-kryzys-praworzadnosci-wyzwania-dla-praw-czlowieka_-raport-hfpc.pdf [dostęp: 12.06.2023].
- Koslicki W.M., Makin D.A., Willitis D., *When no One is Watching: Evaluating the Impact of Body-Worn Cameras on Use of Force Incidents*, „Policing and Society” 2020, t. 5, nr 30, s. 569–582.
- Kupczyński J., *Użytkowanie kamer nasobnych przez policję i inne służby w świetle bieżących polskich regulacji prawnych*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2023, t. 51, nr 3, s. 67–81.
- Lee M., Taylor E., Willis M., *Being Held to Account: Detainees Perceptions of Police Body-Worn Cameras*, „Australian & New Zealand Journal of Criminology” 2019, t. 2, nr 52, s. 174–192.
- Lewulis P., *Dowody cyfrowe – teoria i praktyka kryminalistyczna w polskim postępowaniu karnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2021.

- Lum C., Stoltz M., Koper C.S., Scherer J.A., *Research on Body-Worn Cameras. What we Know, What we Need to Know*, „Criminology & Public Policy” 2019, nr 18, s. 93–118.
- Merola L., Lum C., Koper C.S., Scherer A., *Body Worn Cameras and the Courts: A National Survey of State Prosecutors*, George Mason University, Virginia 2016.
- Murphy J.R., Estcourt D., *Surveillance and the State: Body-Worn Cameras, Privacy and Democratic Policing*, „Current Issues in Criminal Justice” 2020, t. 32, nr 3, s. 368–378.
- Narodowska J., *Korelacja pomiędzy agresją wobec zwierząt a agresją wobec ludzi w świetle badań aktowych*, „Archiwum Kryminologii” 2018, nr 40, s. 327–370.
- Osińska A., *Policyjne miejsca zatrzymań*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” 2022, nr 2, Warszawa 2022, s. 61–81.
- Pariset V., Zuccato-Doutlik M., Zartler U., *Court Files as Data in Sociological Family Research: Methodology and Methods for a Little-Tapped Kind of Data Material*, „Forum: Qualitative Social Research” 2021, t. 22, nr 3, s. 1–24, <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/3649/4772> [dostęp: 24.12.2022].
- Petersen K., Papy D., Mouro A., Ariel B., *The Usage and Utility of Body-Worn Camera Footage in Courts: A Survey Analysis of State Prosecutors*, „Journal of Empirical Legal Studies” 2023, t. 20, nr 3, s. 534–569.
- Peterson B.E., Lawrence D.S., *Do the Effects of Police Body-Worn Cameras on Use of Force and Complaints Change Over Time? Results from a Panel Analysis in the Milwaukee Police Department*, „Criminal Justice and Behavior” 2021, t. 48, nr 6, s. 734–754.
- Przygotowanie wybranych podmiotów do realizacji zadań na rzecz zapewnienia porządku publicznego z wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego. Informacja o wynikach kontroli*, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa 2022.
- Robertson O.N., Mccluskey J., Smith S.S., Craig U., *Body Cameras and Adjudication: Views of Prosecutors and Public Defenders*, „Criminal Justice Review” 2024, t. 49, nr 3, s. 15–29.
- Schafer J., Hibdon J., Kyle M., *Studying Rare Events in Policing: The Allure and Limitations of Using Body-Worn Camera Video*, „Journal of Crime and Justice” 2022, t. 47, nr 4, s. 1–16.
- Stoughton S.W., *Police Body-Worn Cameras*, „North Carolina Law Review” 2018, t. 5, nr 96, s. 1364–1424.
- Sukiennik A., *Rok po tęczowej nocy. Raport podsumowujący zatrzymania z 7 sierpnia 2020*, Kolektyw Szpila, Warszawa 2021, https://szpila.blackblogs.org/wp-content/uploads/sites/1590/2021/08/Raport-Rok-po-T%C4%99czowej-Nocy_kompresja.pdf [dostęp: 7.01.2025].
- Sydes M., Dodd S., Antrobus E., *Body Cameras Behind Bars: Exploring Correctional Officers Safety with Body-Worn Cameras*, „Criminology & Criminal Justice” 2022, t. 2, nr 22, s. 323–342.
- Szwed M., *Prawo do życia i ochrony zdrowia*, [w:] P. Kubaszewski, K. Wiśniewska (red.), *Prawa człowieka w dobie pandemii*, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 2021, s. 7–11, https://hfhf.pl/upload/2022/01/prawa-czlowieka-w-dobie-pandemii_1.pdf [dostęp: 11.05.2023].
- Taylor E., Lee M., *The Camera Never Lies? Police Body Worn Cameras and Operational Discretion*, [w:] B.C. Newell (red.), *Police on Camera. Surveillance, Privacy, and Police Accountability*, Routledge, Nowy Jork 2021, s. 80–94.
- Todak N., Gaub J.E., White M.D., *Testing the Evidentiary Value of Police Body-Worn Cameras in Misdemeanor Court*, „Crime and Delinquency” 2022, t. 70, nr 4, s. 1249–1273.
- Trociuk S., *Wolność zgromadzeń*, [w:] S. Trociuk (red.), *Prawa i wolności w stanie epidemii*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 65–76.
- Use of Force. Guidelines for Implementation of the UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials*, Amnesty International, Amsterdam 2015.
- Wasiak R., *Kryminalistyczno-prawna problematyka wprowadzenia do użytku nasobnych kamer video w Policji – w ujęciu porównawczym*, Warszawa 2019.
- White M.D., Malm A., *Cops, Cameras and Crisis: The Potential and Perils of Police Body-Worn Cameras*, New York University Press, Nowy Jork 2020.

- Willits D.W., Makin D.A., *Show Me What Happened: Analyzing Use of Force through Analysis of Body Worn Camera Footage*, „Journal of Research in Crime and Delinquency” 2018, t. 55, nr 1, s. 1–27.
- Yokum D., Ravishankara A., Coppock A., *A Randomized Control Trial Evaluating the Effects of Police Body-Worn Cameras*, „PNAS” 2019, t. 116, nr 21, s. 10329–10332.
- Żłobecki M., Kulas R., *Policyjne miejsca zatrzymań*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” 2021, nr 2, s. 37–59.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – kodeks wykroczeń, t.j. Dz.U. 2023, poz. 2119.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2024, poz. 37.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 13 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego, Dz.U. 2020, poz. 433.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz.U. 2020, poz. 491.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 31 marca 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz.U. 2020, poz. 566.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 10 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz.U. 2020, poz. 658.
- Ustawa z dnia 28 października 2020 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z przeciwdziałaniem sytuacjom kryzysowym związanym z wystąpieniem COVID-19, Dz.U. 2020, poz. 2112.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 26 listopada 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz.U. 2020, poz. 2091.

Dokumenty urzędowe

- Raport Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur Theo van Boven dla Komisji Praw Człowieka ONZ z 17 grudnia 2002 r., E/CN.4/2003/6.
- Raport SPT z wizyty w Polsce w dniach 9–18 lipca 2018 r.; zalecenia i uwagi skierowane do państwa-strony, CAT/OP/POL/ROSP/1.
- CPT, *Preventing police torture and other forms of ill-treatment – reflections on good practices and emerging approaches*, CPT/Inf (2019) 9-part.
- Raport dla Rządu Rzeczypospolitej Polskiej z wizyty Europejskiego Komitetu do spraw zapobiegania torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (CPT) przeprowadzonej w Polsce w dniach 9–16 września 2020 r., CPT/Inf (2020) 31.
- Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji „ad hoc” komisariatów i pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych do wytrzeźwienia, znajdujących się w jednostkach podległych Komendzie Stołecznej Policji oraz Komendzie Wojewódzkiej Policji z siedzibą w Radomiu z 11 stycznia 2021 r., KMP.570.11.2020.MZ, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Raport%20KMPT%20z%20wizytacje%20pomieszcze%C5%84%20policyjnych%20po%20demonstracjach%20zwi%C4%85zanych%20z%20wyrokiem%20TK%20-%2011.01.2021.pdf> [dostęp: 15.05.2023].
- Pełny zapis przebiegu posiedzenia Komisji Administracji i Spraw Wewnętrznych nr 139 z 21 lipca 2022 r., <https://www.sejm.gov.pl/sejm9.nsf/biuletyn.xsp?sknr=ASW-139> [dostęp: 4.05.2023].

Orzecznictwo

- Wyrok SN z 1 lipca 2021 r., IV KK 238/21, LEX 3194268.

Netografia

- Adam Bodnar proponuje, by policja była bardziej nastawiona na przestrzeganie praw człowieka. Wystąpienie RPO w Senacie*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-by-policja%C2%A0byla-bardziej-nastawiona-na%C2%A0przestrzeganie-prawa-czlowieka> [dostęp: 15.05.2023].
- Arango T., Bogel-Burroughs N., Burch A.D.S., Cramer M., Eligon J., Fernandez M., Hauser C., MacFarquhar N., Opam K., Taylor D.B., Tompkins L., Vigdor N., *How George Floyd Died, and What Happened Next*, <https://www.nytimes.com/article/george-floyd.html> [dostęp: 31.07.2022].
- Bojanowski W., *Śmierć w komisariacie. Reportaż „Superwizjera”*, <https://tvn24.pl/polska/smierc-igora-stachowiaka-w-komisariacie-zobacz-reportaz-superwizjera-ra741647-ls2506787> [dostęp: 8.01.2025].
- Bowman E., *Minneapolis Reacts to Chauvin Sentence with Fury and Hope*, <https://www.npr.org/sections/trial-over-killing-of-george-floyd/2021/06/25/1010384150/minneapolis-reacts-to-chauvin-sentence-with-fury-and-hope> [dostęp: 31.07.2022].
- Brak maseczki i znieważenie policjantów – 29-latka trafiła do aresztu*, <https://pomorska.policja.gov.pl/pom/informacje/wiadomosci/98856,Brak-maseczki-i-zniewazenie-policjantow-29-latka-trafila-do-aresztu.html> [dostęp: 7.05.2023].
- Harlukowicz J., *Policjanci skazani za znęcanie nad Igozem Stachowiakiem już w więzieniach*, <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,25877434,policjanci-skazani-za-znecanie-nad-igorem-stachowiakiem-juz> [dostęp: 31.07.2022].
- Hatzipanagos R., Liu M., Vongkiatjarn K., *‘Not Enough has Happened’: Protesters Reflect on What has Changed – and What hasn’t*, <https://www.washingtonpost.com/nation/interactive/2021/george-floyd-protests-blm-impact/> [dostęp: 31.07.2022].
- ‘I can’t breathe’: Eric Garner Put in Chokehold by NYPD Officer – Video*, <https://www.theguardian.com/us-news/video/2014/dec/04/i-cant-breathe-eric-garner-chokehold-death-video> [dostęp: 31.07.2022].
- Jak Policja radzi sobie z egzekwowaniem obowiązku noszenia maseczek przy wadliwych przepisach? RPO do Policji*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/jak-policja-radzi-sobie-z-egzekwowaniem-obowiazku-noszenia-maseczek-przy-wadliwych-przepisach-rpo-do-kgp> [dostęp: 14.05.2023].
- Johnson A., *Protesters Block Chicago Streets Over Video of Laquan McDonald’s Killing*, <https://www.nbcnews.com/news/us-news/video-laquan-mcdonalds-killing-be-released-chicago-braces-protests-n469171> [dostęp: 31.07.2022].
- Kak vlasti ispol’zuťkamery i raspoznavanie lic protiv protestuűsh*, <https://reports.ovdinfo.org/kak-vlasti-ispolzuyut-kamery-i-raspoznavanie-lic-protiv-protestuyushchih#1> [dostęp: 31.07.2022].
- Kropiwiec K., Dembowski P., Żebrowski P., Szef MSWiA: *ruszają pierwsze patrole policji wyposażone w kamery*, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C1215590%2Cszef-mswia-ruszaja-pierwsze-patrole-policji-wyposazone-w-kamery.html> [dostęp: 6.05.2023].
- Masowe kontrole i kary za brak maseczek. Policjanci zaglądają do autobusów i sklepów*, <https://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/7,35612,27808453,policjanci-sprawdzaja-maseczki-kilkaset-interwencji-w-weekend.html> [dostęp: 14.05.2023].
- Mikowski M., *SN utrzymał wyroki dla policjantów w sprawie śmierci Igora Stachowiaka*, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/9283373,sn-utrzymal-wyroki-dla-policjantow-w-sprawie-smierci-igora-stachowiaka.html> [dostęp: 7.01.2025].
- Mrowicki R., *Nie miał maseczki w centrum handlowym. Zaatakował policjantów*, <https://wiadomosci.wp.pl/byl-agresywny-i-kopal-policjantow-nie-mial-maseczki-w-centrum-handlowym-6718753929231232a> [dostęp: 7.05.2023].
- Nakaz maseczek wprowadzono niezgodnie z zasadami. Apel RPO do premiera, by było to zgodne z Konstytucją*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/-rpo-do-premiera-nakaz-maseczek-wprowadzono-niezgodnie-z-zasadami> [dostęp: 7.05.2023].

- Rozpara P., *Mandaty za brak maseczek. Coraz więcej interwencji policji w województwie świętokrzyskim*, <https://kielce.wyborcza.pl/kielce/7,47262,27715888,mandaty-za-brak-maseczek-coraz-wiecej-interwencji-policji-w.html> [dostęp: 7.05.2023].
- RPO: *policja w dniu wyroku TK naruszyła prawo. Powinna wycofać z sądu wnioski o ukaranie manifestantów*, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-policja-w-dniu-wyroku-tk-naruszylo-prawo> [dostęp: 15.05.2023].
- Szulc A., *Była policjantka o brutalnej interwencji w Głogowie: Jestem w szoku. W tej akcji wszystko jest postawione na głowie*, <https://www.newsweek.pl/polska/glogow-brutalna-interwencja-policji-w-glogowie/l85z20l> [dostęp: 7.05.2023].
- Średni czas trwania postępowania sądowego w I kwartale 2022 – wszystkie repertoria, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,54.html> [dostęp: 29.12.2022].
- Urbańska-Jaworska J., *Policjanci w Lubinie w czterech obezwładniali agresywnego mężczyznę. Zatrzymywany nie żyje*, <https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,27423011,policjanci-w-lubinie-w-czterech-obezwladniali-mezczyzne-zatrzymywany.html> [dostęp: 31.07.2022].
- USA: *NYPD Ordered to Hand Over Documents Detailing Surveillance of Black Lives Matter Protests Following Lawsuit*, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/08/usa-nypd-black-lives-matter-protests-surveillance/> [dostęp: 11.09.2022].
- Uszkodził radiowóz, bo policjanci zapytali, dlaczego spacerował bez maseczki, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2020-04-23/uszkodzil-radiowoz-bo-policjanci-zapytali-dlaczego-spacerowal-bez-maseczki/> [dostęp: 14.05.2023].
- Wielka skala zatrzymań oraz wniosków policji po proteście 24 października, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-wielka-skala-zatrzyman-wnioskow-policji-po-protescie-24-pazdziernika> [dostęp: 11.05.2023].
- Żółciak T., *Kamery uspokajają obywateli i chronią funkcjonariuszy przed pomówieniami*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/1125838,pilotazowy-program-uzywania-kamer-nasobnych.html> [dostęp: 31.07.2022].